بەکورتی28: قەرزاری ڕەوشتیی.. و پابەندبوونە ڕەوشتییەکان لە داڕماندان.. ئازاد حەمە

لە بەرئەوەی پرسیاری قەرزاری ڕەوشتیی Moral Debt قورسایی خۆی هەیە و قەرزێکی مرۆیی دژواریشە بیرکردنەوە لە قەرزە ڕەوشتییەکانمان لەسەر خۆمان و لەسەر ئەوانی دیکە شایانی بیرلێکردنەوەیەکی بەردەوامی ووردە. گومانی ناوێت مرۆڤ تاکە بوونەوەرە هەست بەم جۆرە قەرزە لە بەردەم یەکتر یان یەزدان دا دەکات.وەکیتریش، هەستی قەرزاری ڕەوشتیی هەستێکی دیکە بەدوای خۆیدادەنێت، کە پابەندبوونە ڕەوشتییەکانە بۆ دانەوەی قەرزەکان؛ ئەمەیان لە هەنووکەدا لە بەردەم کێشەیەکی گەورەی ئاکارییدایە.

قەرزی ڕەوشتیی نە بە هەمووکەسێک دەدرێتەوە و نە هەمووان لە ماهیەتی قەرزاریی ڕەوشتیی حاڵیین. یەکلاییکردنەوەی قەرزە ڕەوشتییەکان داوای ڕەوشتییانە ڕەفتارکردنمان لێدەکەن. ئەمە لەکاتێکدا،کە قەرزاریە ڕەوشتییەکانی مرۆڤی ئەم چاخە لە زیادبووندایە؛ بەرامبەر بەوە ڕێژەی نابینایی ڕەوشتییش لە کۆمەلگە گەندەسالارەکان لە گەشەکردنی بێوچاندایە.

قەرزاری ڕەوشتیی چییە؟چۆن دەدرێتەوە؟ قەرزاری ڕەوشتیی و پابەندبوونی ڕەوشتیی هاوشانی یەک نیین؟ جیاوازیی چییە لەنێوان قەرزاریی ڕەوشتیی و قەرزاری ئابووریی؟چۆن هەستی قەرزاری ڕەوشتیی دروستدەبێت؟چۆن قەرزاری ڕەوشتیی قوربانییەکان بدەینەوە(قوربانیانی جینۆسایدەکان، قوربانیانی جەنگ، کۆلۆنیالیزم، هەژاریی و بێدادیی، دانەوەی مافی هەڵهاتووە غەدرلێکراوەکان، ئەو پەناهەندانەی بەدەم ڕێگاوە مردن … و)؟

قەرزاری ڕەوشتیی چییە؟ قەرزاری ڕەوشتی ئارەزوومەندییەکی مرۆییە بەرامبەر بە ئەویتر، هەستکردنە بەدانەوەی قەرزێک، ئەرکێک، یان ئەنجامدانی بەرپرسیارییەتێکی ڕەوشتی. ئەلبەتە بەدانەوەی ئەو قەرزە مرۆڤ دەکارێت بەشداریە گەورە لە ئەنجامدانی کردارە ڕەوشتییەکانیشدا بکات. ئەڵبەتە ئەم کردارە لە کەسێکەوە بۆ ئەویتر و لە دۆزێکی کۆمەلایەتی و شارستانییەوە بۆ ئەویتر جیایە.

سەرەڕای ئەوە،هیچ کەسێو خۆی قەرزاری ڕەوشتیی خۆی دەداتەوە. چونکە قەرزاری ڕەوشتیی قەرزاری نێوان مرۆڤەکان و قەرزاری نێوان مرۆڤ و یەزدانە. بەواتەیەکی دیکە،دانەوەی قەرزە ڕەوشتییەکان کارێکی

ئاسان نییە. ئەوەتا لە تێگەیشتنە ئایینییەکاندا قەرزاری ڕەوشتیی بەریتییە "لە نیشاندانی سۆز و ڕێزگرتن، پێشخستنی دادپەروەری و ڕێزگرتن لە پەیوەندییە مرۆییەکان" و "پابەندبوونیش بە گەڕاندنەوەی ئەو باشە و خزمەتگوزارییانەی وەرگیراون". کەواتە باشە وەرگیراوەکان دەبێت بدرێنەوە. کە باشەی وەرنەگرتووە؟ هەموو لە شوێنێک لە شوێنەکان قەرزاریی باشەکانیین.

دەکرێت ئەوەش باسکەین، کە خودی قەرزاری ڕەوشتیی دەشێت زۆر فۆرمی مرۆیی وەرگرێت، لەوانە: هەست بەشەرمکردن لە ئاست کەسێک سەبارەت بە شتێک، کە ڕوویداوە، بەنموونە سەرەخۆشیت لە هاوڕێیەکت نەکردووە بە بۆنەی کۆچی داکییەوە. ئەمە بۆی هەیە هەستێک لەگەڵ خۆید بێنێت، کە دەکرێت ناونرێت هەستی قەرزاری ڕەوشتیی.

ئەڵبەتە نموونە لەسەر هەستکردن بە قەرزاریی ڕەوشتیی زۆرە: ئەو کاتەی جولەکەکان قەتلوعامدەکران یان ئەو دەمەی کورد بە زیندووی زیندەبەچاڵ و کیمیاباران دەکرا دەبایە نەتەوە و هاوئاین و هاوڕەگەزەکانی جولەکە و کورد لەڕووی ڕەوشتییەوە بەرپرسیاری ڕەوشتی خۆیانیان دەستبەجێ دەستنیشان بکردبایە، بەلام ئەمە نەکرا و بگرە هەنگاوی ڕەوشتی چەوتیش لەوبارەیەوە نرا. یان قەرزاری ڕەوشتیی بەرامبەر بە ژینگە، ئاژەڵ، هەژار و پەککەوتە و... .

دەخوازین ئەوەش بڵێین، کە سەرنج خستنەسەر گۆڕینی دید و ڕەفتاری ڕەوشتیی لە کۆمەڵگە کارکردنیدەوێت. لەوبارەیەوە دەبینە سەر خاڵێکی سەرەکی، ئەوەش ئەوەیە، کە دانەوەی قەرزەکان پەیوەندی بە جێبەجێکردنی بەڵێنەکانەوە هەیە. ئەمەش لە بەرئەوەی دانەوەی قەرزە ڕەوشتییەکان لەخودی خۆیدا وابەستەیە بە پابەندبوونەکەوە.

گرنگە لەوە بئاگابیین، کە زۆرجار دادوەرییەکانی ئێمە بەسەر تاوانباریی و بە تاوانیی کەسێک دیوی تەنها ڕەوشتیی لەخۆ ناگرێت، دیوی یاساییش لەخۆدەگرێت. یاسا و ڕەوشت، کە پێکەوە کاردەکەن زۆرێک ڕەسا دەگۆڕن، کە ئایینیش هاتەنێوانیانەوە پێکەوەکارکردنەکەی یاسا و ڕەوشت ئاقاری دیکە وەردەگرێت.

وێڕای ئەوەی گوترا، ئاماژە بە ئەو باسەش دەکەین، کە قەرزاری ڕەوشتیی لە کۆمەڵگە گەندەڵەکان، کە بێباکە بەرامبەر بە پێکاوەکارکردنی یاسا و ڕەوشت، ڕۆژانە دەبینیین ئەم لایەنە بە ڕوناکبیرانی کۆمەڵگەی ناوبراو بابەتی لێکدانەوەی وورد و قوڵ نیین. هاوکات ئەوەش دەبینیین، کە دەزی ژیانی کەسەکانیش لەو کۆمەڵگانە بەجۆرێک فۆرمی وەرگرتووە، کە قەرزاری ڕەوشتیی((بەرامبەر بە یەک و بە ئەویتر، بەرامبەر بە سرووشت و دەوروبەر، بەرامبەر بە دیاردەی هەژاریی، پەلاماردانی ژن، زۆربەکاربردن لەتەک منال، شێواندی ژینگە، لەباربردنی ستاتۆسی

ئازادی)) بە نەوەندی ئەکادێمی و روناکبیریی لەیەک کاتدا جێباس و ئاوەدانەوە نیین.

لێرەدا گرنگە سەرنجبخەینە سەر ئەو لایەنەش، کە هەڵەی ڕەوشتی لە کۆمەلگەی گەندەڵی کوردیدا ڕۆژانە لە زیادبووندایە و بەشێکی زۆریش لەو هەڵانە بڕیار و تێگەیشتنی سیاسیی دروستکەرین. سیاسییەکانی کۆمەلگەی گەندەڵە، کە دووچاری نابینای ڕەوشتیی بوونە خۆیان لەو پابەندییە ڕەوشتییانە بەدووردەگرن کە دەکەوێتە ئەستۆیان.

کە تا تێگەیشتنمان لەبارەی قەرزاری ڕەوشتییەوە ئەوەیە، کە پابەندبوونە ڕەوشتییەکان Ethical Obligations، کە هاوشانی قەرزە ڕەوشتییەکانن شایانی تێرامان و گفتوگۆن. ئەو وانەی لە پابەندبوونە ڕەوشتییەکانەوە فێریدەبیین ئەوەمان پێدەڵێن، کە ئێمە قەرزاری نەوەکانی داهاتووین؛ داهاتووی مرۆڤەکان ئەرکێکی ڕەوشتییانەی مرۆڤەکانی هەنووکەن. مخابن بە تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردیی لە ئێستادا ئەم هاوکێشەیە بەمجۆرە نییە. نەوەی ئێستا نە هەقی بەسەر نەوەی پێشووەوە هەیە نەش خەمی نەوەی داهاتوودەخوات و هیچیشی بەخۆی نەکردووە.

لێرەوە لێدەگەڕێین فەلسەفەی ڕەوشت قسە خۆیبکات. ئەوەتا پۆل ڕیکەر Paul Ricœur، پێیوایە ئێمە قەرزاری مردووەکانیین و پابەندییشین بەرامبەربەوەی لە پێناوی ئێمەدا چێشتوویانە، لەهەمانکاتەدا باوەڕێکی زۆریشمان بەو دیتنە ڕەوشتیەی فەیلەسوفی دانیمارکی پێتەر کەمپ Peter Kemp هەیە،کە پشتگیری لە دیتنەکەی ریکەر دەکات و لەڕووی ڕەوشتیشەوە بەرەو ئاراستەیەکی بالاتری دەبات کاتێک بەئەوەدەچێت،کە""ئێمە تەنها قەرزاری مردووەکان نیین، قەرزاری ئەوانەشین لەگەلیاندا دەژین"". بەیە""وانەکانی مێژوو پێویستە فێری ئەوەمان بکەن، کە چۆن قەرزبدەینەوە"".

ئازاد حەمە
پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی